

Me peame rääkima ühekordsest plastikust

Anne Kahru

Plastik on vaieldamatult imematerjal – kui vaadata kasvõi digikanalitest vajalike vidinate valmistamise õpetusi kodustes tingimustes, on tooraineks väga sageli plastikpudelid, – torud või muu säärane. Tõepoolest, plastik on kerge, tugev, vastupidav ning odav ja seda on lihtne töödelda. Enamasti piisab kodusele meistrile teravast noast, käärdest ja tulemasinast. Plastiku imelised omadused on üks põhjustest, miks meie tänapäevases maailmas plastikut korraga väga palju on, seejuures seal, kus seda otseselt vaja polegi.

Sisenege mõnda suurde mänguasjapoodi ja te satute võlumaailma, kus riiulitelt vaatab vastu mitmekihilisi plastikust karpe – aknakesega ja ilma – ja nende sees plastikust nukud, mänguklotsid, -autod, käpapatrulli-kangelased ja palju muud, mis kõik on silmale ilus vaadata. Ja ei maksa ka liiga palju. Kuna lapsel või lapselapsel tuleb sünnipäev, siis lähebki ostuks. Kindlasti olete ka üritanud oma järeltulijate tubades selles plastist mänguasjade külluses navigeerida, püüdes legoklotsidele mitte peale astuda (valu on!).

On arvutuslikult hinnatud, et alates 1950. aastaist on praeguseks toodetud umbes 10 miljardit tonni plastikut. Suuremast osast sellest – üle 8 miljardist tonnist ehk 80 protsendist – on praeguseks saanud jäätmed. Enamgi veel, igal aastal satub merekeskkonda (täiesti valesse kohta!) 10–15 miljonit tonni plasti ja selliste merejäätmete hulk arvatakse aastaks 2050 kolmekordistuvat.

Kui plastist mänguasjade kasutusaega mõõdame loodetavasti aastates, siis on ka palju ühekordseid tooteid – näiteks väikestes plastpudelites müüdiv joogivesi –, mida kulub palju ja mille kasutusaega võib mõõta viie minutiga. ÜRO keskkonnaprogrammi (UNEP) andmetel ostetakse maailmas miljon plastpudelit minutis ja aastas kasutatakse kuni viis triljonit kilekotti. Umbes pool plasttoodetest on mõeldud ühekordseks kasutamiseks. Kui vaid korra kasutatud plastpudel satub loodusesse (metsa alla, merre, järve), kestab see seal peaaegu igavesti – vähemalt meie lastelaste, nende lastelaste ja isegi nende lastelaste silmad selle pudeli lagunemist ei näe. Tõepoolest – on näidatud, et prügilas võtab sellise plastpudeli lagundamine vähemalt 450 aastat. Niisugune imematerjal on plastik.

Aga kasutagem plastesemeid mitu korda. Soov plastikut taaskasutada oli meie vanemate ja vanavanemate põlvkonnal loomulik: nende sahvrid olid täis pestud juustu- ja jogurtitopse, piima- ja petikotte, sibulavörke jne. Meie, toona noorem põlvkond, veidi nagu naeruvääristasime seda. Praegu on ühiskond ringiga samas kohas tagasi ja kogub seda kraami taas ringlusesse saamiseks juba suuremas mastaabis.

Kindlasti ei ole plastiprobleemile lahendus ka bioplastik – see ei ole nii biolagunev ühti ja mureneb looduses probleeme tekitavaks pisiplastiks. Liiatigi tuleb bioplasti tootmiseks esmalt kasvatada maisi või suhkruroogu, mis tähendab põllumaa vähendamist toidu tootmise arvelt, väetisi ja taimekaitsevahendeid, märkimisväärset veekulu jne.

Plastil ja plastist leostuvatel kemikaalidel on ka terviseoht. Näiteks on nano- ja mikro suuruses pisiplastil leitud nii inimeste kopsudest, verest kui ka

platsentast. Plastitoodete imeomaduste tagamiseks lisatakse neisse ka väga erinevaid kemikaale, näiteks pehmedajad, tugevdajad, valguse eest kaitsjad, painduvust lisavad, süttimist vältivad – oleneb, millist toodet soovitakse plastist teha. Need on plastikust välja leostudes ohtlikud nii inimesele kui ka teistele elusolenditele. Sellised lisandid mõjuvad näiteks inimese paljunemisele, vähendades viljastamise ja/või rasestumise tõenäosust.

Tänavu 23.–29. aprillil kogunesid Kanadas Ottawasse 2500 esindajat 175 ÜRO liikmesmaalt valitsustevaheliste läbirääkimiste komitee 4. istungile (INC-4), et töötada välja rahvusvaheline õiguslikult siduv dokument, mis käsitleb plastireostust, sh merekeskkonda puudutavat – eesmärgiga panna piir plastisaastuse suurenemisele. Osalejad esindasid erinevate riikide valitsusi, akadeemilisi ringkondi, kodanikuühiskonna organisatsioone, erasektorit, ÜRO erinevaid üksusi ja rahvusvahelisi organisatsioone.

Allakirjutanu istungil ei käinud, ent tutvus INC-4 temaatikaga tänu osalemisele rahvusvahelise teadusnõukogu (ISC) plastileppe ekspertgrupis, mida kureerib ÜRO keskkonnaprogramm UNEP. Läbirääkijate esimene kogunemine (INC-1) toimus 2022. aastal Uruguais ja eeldatavalt viimane, viies arutelu (INC-5) toimub 2024. aasta novembris Lõuna-Koreas Busanis, kus kokkulepe eeldatavalt ka lukku lüüakse. Üks INC-4 eesmärkidest oli veenda plastitootjaid, et ainult ringluse edendamisega probleemi ei lahenda, vaid tuleb ka plasti tootmist vähendada.

Kuna 99 protsenti plastist tehakse fossiilsetest kütustest, siis ei ole see nii kerge. Miks? Nimelt on plasti tootmine kütusetootjate (nn BigOIL) plaan B, mis võimaldaks tulusid säilitada ka rohepöörde tingimustes. Nende tulud on tänu elektriautode populaarsusele vähenemas ja fossiilkütuste kasutamist saaks plastitootmise kaudu käigus hoida. Liitangi on naftast plasti tootmine suurema kasumimarginaaliga kui kütuse tootmine. On märgiline, et INC-4 läbirääkimistel oli nafta- ja keemiatööstuse lobi suurem kui ELi liikmesriikide esindajatel (196 versus 143). Seega on plastitootjate vastuseis suur ja pigem üritatakse rõhuda ringlus- ja taaskasutussüsteemide parendamisele. Samas on selge, et kui plasti tootmine aina suureneb, ei tule käitlus sellega toime. Tootmist ei saa suurendada rohkem, kui käitluse süsteem seda lubab. Pigem tuleks tootmist vähendada.

Milline ülemaailmne plastilepe sõlmitakse, näeme loodetavasti selle aasta lõpuks. Seni aga hoia silmad lahti: ära osta liigset plastikut, taaskasuta, sorteeri, õpeta ka oma lapsi ja lapselapsi plastisaastust ohjama. Ja ütle, et kui nad jäätisepaberi (plastikust seegi!) metsa või randa maha viskavad, jääb see loodusesse praktiliselt igaveseks. Vähemalt meie elueaga võrreldes.

[Ilmunud ajalehes Postimees 22. juunil 2024](#)